

JAROSLAV ZE ŠTERNBERKA

Stropní freska na zámku Zelená hora u Nepomuku zobrazuje boj mezi českým národním hrdinou Jaroslavem ze Šternberka (vpravo) a tatarským vojevůdcem Petou, kterého se prý Jaroslavovi podařilo zabít...

Je náš národní hrdina jenom vymyšlený?

V polovině 13. století zmítá Českým královstvím strach z hord divokých Tatarů, kteří obléhají a chtějí dobýt Olomouc. Krutým nájezdníkům se staví na odpor srdnatý obránce Jaroslav ze Šternberka, který dokáže barbary odrazit, a dokonce i zabít jejich velitele Petu! Po celá staletí je národním hrdinou, protože zastavil vpád Mongolů do Evropy. Objevují se však náznaky, že ve skutečnosti vůbec neexistoval...

Píše se rok 1241 a Evropu děsí divoké asijské hordy, které sem pronikají od východu a drancují, plení a vraždí všude, kam dorazí. V jejich

stopách kráčí zkáza. Loni si Mongolové, přezdívaní Tataři, pod vedením Čingischánova vnuka **BATUA** podmanili Rusko a dobyli Kyjev. A teď jejich nekonečné voje, čítající prý až půl milionu mužů, míří ve dvou proudech do Polska a Uher a ohrožují také České království. Kruté jízdní

oddíly rozsévají smrt a každý, kdo se jim opováží postavit, je tatarským přívalem doslova smeten. Krutý osud potkává i vojsko velkopolského knížete **JINDŘICHA II. POBOŽNÉHO** (asi 1196–1241), manžela princezny **ANNY PŘEMYSLOVNY** (asi 1201–1265). Knížeti sice vyráží na pomoc svágr, český král **VÁCLAV I.** (1205–1253), ale přijíždí pozdě. Jindřichova armáda je 9. dubna 1241 Mongoly zasko-

vojenský náčelník Batu

čena u polského města Lehnice zhruba 60 kilometrů od Vratislavi a totálně rozdracena! „*Pak přitáhli k Vratislavi. Tam zadržet jejich davy jede s vojskem JINDŘICH BRADA, ale záhy v bitvě padá. Jeho hlavu na kopí vbodli chánští pochopi,*“ líčí tehdejší události *Dalimilova kronika*, psaná asi o 60 let později.

Tatarům se tak otevírá volná cesta do Čech! Podaří se zastavit jejich vpád a zabránit zkáze českých zemí?

UŠÍ JAKO SYMBOL VÍTEZSTVÍ!

Evropa byla tenkrát prakticky neschopna obrany a jediný, kdo si uvědomoval tatarskou hrozbu v plném rozsahu, byl zřejmě právě český král Václav I. Podle kronikáře Dalimila tehdy nechává narychlo opevňovat města a buduje tarasy v horských průsmycích, aby zabránil postu-

pu tatarských jezdců. V době porážky Jindřichova vojska je pouhé dva dny cesty od bojiště, ale přijet včas nestihne. Na bojišti nachází jen těla rytířů s uřezanými ušima, která údajně Tataři posílají ve velkých pytlích chánovi na důkaz vítězství! V jednom ze zachovaných listů tehdy Václav I. německým knížatům píše: „*Když byli Tataři v Polsku, my s vojskem svým jsme již tak blízce byli vévody Jindřicha, že ten den po jeho pádu mohli jsme dorazit k němu; on ale, bohužel, (...) dal se s nimi do boje, v němž žalostivě zahynul.*“ Václav se chystá na odvetný úder, ale tatarští bojovníci hned po bitvě mizí! Obávají se střetu s českou armádou? „*My pak to zvěděvoše, vytáhli jsme do krajiny polských válečné, chtěje nazítří s boží pomocí nad nimi učiniti pomstu; ale oni, poznavše úmysl náš, dali se na útěk...*“ uvádí dál Václav I. Zalekli se Tataři síly jeho vojska? Nebo jde jen o vychytralou lest?

PODARÍ SE UBRÁNIT OLOMOUC?

Král Václav tuší, že úprkem od Lehnice mongolský vpád nekončí. Předpokládá, že se Tataři vedení vojenským náčelníkem **PETOU** pokusí vpadnout do Čech nejsnadnější cestou – přes Kladsko, území na jihu dnešního Polska. „Tataři skutečně podnikli zhruba v první polovině dubna útok na Kladsko, narazili však na silný odpor, takže uznali za vhodné ustoupiti,“ líčí profesor **VÁCLAV NOVOTNÝ** (1869–1932) v *Českých dějinách*. Jejich průnik zastavují právě jednotky krále Václava, ale Tataři se nenechají odradit. Vracejí se na východ a pronikají na Moravu, kde jim stojí v cestě téměř nechráněná

profesor Václav Novotný

Olomouc! Václav prý tehdy vysílá jednoho ze svých nejschopnějších velitelů **JAROSLAVA ZE ŠTERNBERKA** s 8000 muži, aby posílil zdejší posádku a zkusil Tatary odrazit. „Cestou se k němu přidávali další ozbrojenci z měst a vesnic. (...) Se svou armádou, čítající nyní již 12 000 mužů obsadil hlavní město Olomouc, kterému hrozil bezprostřední vpád nepřítel. Jeho blízkou přítomnost prozrazovala hrozná noční zář požárů měst a vesnic na východě,“ líčí český historik **FRANTIŠEK PALACKÝ** (1798–1876). Je osud města zpečetěn, nebo se ho podaří navzdory hordám Tatarů ubránit?

ZNIČÍ MĚSTO BARBARI?

Hradby Olomouce jsou obklopeny tatarskými hordami, čítajícími desítky tisíc jezdců, podle některých zdrojů dokonce až 200 000 bojovníků! Situace se zdá beznadějná, Jaroslav ze Šternberka se ale nevzdává.

„Kromě 8000, které přivedl Jaroslav, byly ve městě ještě 4000 lidí sebraných z polí, jimiž Jaroslav doufal město zachránit, ač nepřítelé čítali tolik statisíců a obklíčili město nejtuzším obklíčením,“ líčí **VILÉM Z GLAUCHOVA** ve svém díle *Zlatý atlas přeskočel a převýborné rodiny Šternberků* z konce 17. století. Jaroslav svolává poradu náčelníků, s nimiž se usnáší, že vojáci budou předstírat před Mongoly strach a nepočetnost posádky a zkusí připravit lest... „Ale Tataři, když dnem i nocí vrhali na naše ohromný děšť strel a nepo-

řídili, snažili se město zapálit; ale obležení bránili požárům dle tak, že strhávali střechy, dlel namočenými kožemi,“ popisuje Vilém z Glauchova. Jaroslavovi se díky tomu daří všechny zuřivé útoky odrazit a nenechá se ani lstí vylákat bitvě na otevřeném poli. Může jeho taktika proti krvelačným Tatarům uspět, nebo město stejně čeká neodvratná zkáza?

HLAVY NABODNUTÉ NA KOPÍ

Tataři, kteří si nedokážou poradit s kamennými hradbami, táhnou krajem a drancují, plení a vraždí obyvatelstvo z okolních vesnic, jež se nestačilo ukrýt v lesích. Daří se jim prý dobýt i nedaleký klášter v Hradisku, bráněný srdnatými mnichy.

„Řeholníkům byly postínány hlavy, nabodnuty na kopí, jejich zneuctěná těla přivázali Tataři ke koňským ohonům a v divém reji kolem hradeb je s posměchem ukazovali Olomoučanům,“ vypráví olomouckou legendu **JIRÍ SPÁČIL** z Vědecké knihovny v Olomouci. Obránci pobouření barbarstvím vyzývají Jaroslava k útoku a pomstě, ale marně. Šternberk má zřejmě jiný plán, ale nikdo netuší jaký. „Oklamán zdanlivou netečností Jaroslava opomenul Peta, náčelník Tatarů a jeden z vnuků Temušina, všechna pravidla obezřetnosti. Z nepřehledně rozlehlého tábořiště Tatarů se vytrácel rád a kázeň. S tím počítal Jaroslav ještě více, než s očekávanými posilami, a když i tyto dorazily, nedokázal již děle krotit touhu po pomstě svých bojovníků,“ píše František Palacký. Společně s vojáky plánuje vyrazit a udeřit na nekonečné voje Tatarů! Šílenství, nebo skvělý plán?

PROČ PODLEHLI PANICE?

Je 24. června 1241 odpoledne, když Jaroslav ze Šternberka svolává na olomoucké náměstí všechny ozbrojence a pronáší proslov, který je má vybičovat k boji proti masám pohanských Tatarů. Za soumraku mří do kostelů davy lidí, kteří se modlí za vítězství křesťanských zbraní a všichni vojáci „posilují ducha svátostí zpovědi a eucharistie“ (svaté přijímání – pozn. red.). Před vojskem je prý nesen praporek s obrazem sv. Václava a sv. Jiří, doprovázený oslíkem,

V roce 1253 vtrhlo na Moravu vojsko uherského krále Bély IV., jehož součástí byly i jednotky asijských Kumánů, připomínajících Mongoly. Mohli tehdejší kronikáři tento vpád poplést s útokem Tatarů, k němuž nikdy nedošlo?

nesoucím ve zlaté schráně Tělo Páně (hostie). Všichni doufají, že Bůh pomůže v beznadějném boji. Teď zbývá jen čekat na noc. „25. července 1241, časné z rána, vnikl (Jaroslav) s celou svou armádou nepozorovaně do nepřátelského ležení, kde byla vykonána krvavá, ale spravedlivá odplata na k smrti se probouzejících Tatarech,“ líčí Palacký v díle *Dějiny rodu Šternberků*. Mnoho Tatarů umírá dřív, než uchopí zbraně, a mezi přeživšími řadí obránci Olomouce jako černá ruka a zabijejí každého, kdo je na dosah! „Jaroslav si rázi cestu mečem k Petovi, po několika srážkách s meči stane před Petou a utne mu rámě. Tatar po ráně vbrzku umírá. Po ztrátě vůdce barbari poklesli na mysl a nesnážili se o nic, jen o útek,“ píše o tehdejší boj Vilém z Glauchova. Mongolové podlehlí panice a prchají do Uher. Olomouc je zachráněna!

ZASTAVIL TATARY?

Zázračné vítězství Jaroslava ze Šternberka prý tenkrát odvrátil mongolský vpád do Evropy. Tataři sice v dalších měsících postupují až k Vídni, ale potom se nečekaně obrací na východ a táhnou do Asie! Může to být způsobeno jejich nečekanou a dr-

titivou porážkou u Olomouce? „Za své zásluhy byl vítěz nad Tatarů jmenován prvním zemským hejtmánem na Moravě. (...) Byl obdarován rozsáhlým územím na Moravě a jako nejvyšší vyznamenání mu král propůjčil právo se zdobit vévodským kloboukem,“ uvádí historik Palacký. Na získaných pozemcích prý Jaroslav záhy nechává vybudovat hrad Šternberk a plní i slib postavit v Olomouci na počest porážky Mongolů kostel zasvěcený Panně Marii. O významu jeho vítězství má vypovídat zachovaný dopis římského císaře **FRIDRICH II.** (1194–1250) anglickému králi **HENRYMU III.** (1207–1272), v němž stojí: „Druhá část Tatarů se zastavila, když se s ní mužně srazil král oné země se svými náčelníky...“ Je tím míněn Jaroslav a jeho bitva u Olomouce? Možná... Jeho vítězství je v dalších staletích ztvárňováno malíři i spisovateli a rozebíráno historiky. Ze srdnatého Šternberka se stává národní hrdina. Ale skutečně jím byl?

VYMYSLIL HO HÁJEK?

V roce 1841 probíhají v Olomouci oslavy 600. výročí vítězství nad Mongoly, k nimž přispívá i to, že byl objeven tzv. *Rukopis*

Tataři a hostýnský zázrak

■ S vpádem Tatarů je spojována také další zvláštní událost, známá jako **HOSTÝNSKÝ ZÁZRAK**, k němuž mělo dojít v roce 1241 na posvátné **MORAVSKÉ HOŘE HOSTÝN**.

■ Právě tady se prý tehdy **SHROMAŽDUJÍ TISÍCE LIDÍ**, prchajících před divokými Tatarsy. Všichni zoufale **PROSÍ PANNU MARIÍ O VODU**, jíž je na hoře nedostatek, a o **POMOC PŘED KRVELAČNÝM NEPŘÍTELEM** z Asie.

■ **A NEBESKÁ POMOC PRÝ OPRAVDU PŘIČÁZÍ**. Znenadání tu údajně **VYTRYSKNE PRAMEN**, který napájí všechny žíznivé, a navíc se z čistého nebe strhne obrovská bouřka. Blesky prý **ZAPALUJÍ TÁBOR TATARŮ**, který je potom **SMETEN PŘÍVALY VODY**, takže jim nezbyvá nic jiného, než odtáhnout...

■ Traduje se i další legenda – nad horou se prý **ZJEVUJE PANNA MARIE** stojící na půlměsíci, obklopená sršícími blesky, a **ZAHÁNÍ TATARY NA ÚTĚK**. Je i tato událost jen smyšlenka, podobně jako **BITVA S TATARY U OLMOUCE?**

Náhrobek hrdiny Jaroslava ze Šternberka z roku 1500 je v klášteře v Zásmukách, kam byl v roce 1782 přemístěn z Anežského kláštera v Praze.

ZAPOMENUTÝ HRDINA JAROŠ

Po Hájkovi přebírají Jaroslava ze Šternberka další letopisci a hrdina národa je na světě. Ale byl to opravdu on, kdo Tatary porazil? Podobně jako je *Rukopis královédvorský* dnes obecně považován za padělek, tak je i existence Jaroslava ze Šternberka zpochybňována. „Nedá se ani myslit, že by osoba historická a oslavená, jakož byl vítěz nad Mongoly, jen k jedinému hrdinskému činu se zjevila a hned po něm beze vší jiné známky života svého zase zmizela, obzvláště pak za časů, z nichž se hojně památek zachovalo,“ upozorňuje historik

ANTONÍN BOČEK (1802–1847).

O Jaroslavovi se totiž nepíše v dobových listech a kronikách ani jiných památkách. Ozývají se proto domněnky, že Mongoly porazil někdo jiný. Třeba historici bratři **HERMENEGILD** (1827–1909) a **JOSEF** (1825–1888)

JIREČKOVI razí teorii, že Tatary porazil **JAROŠ Z PODĚHUS A ZE SLIVNA**. „Od roku 1237, kdy se ponejprvo jmenuje, až do smrti krále Václava (1253) byl Jaroš ze Slivna stále po jeho boku... Pohřešuje se ale v jeho společnosti právě v době obležení Olomouce od Tatarů... Lze se domnívat, že Jaroš byl jedním z vůdců, kteří veleli vojsku českému,“ píše buditel **JAKUB MALÝ** (1811–1885) ve *Vlasteneckém slovníku historickém*. Je možné, že Čechy před Tatarsy zachránil zapomenutý hrdina Jaroš ze Slivna?

ŽÁDNÁ BITVA NEBYLA?

Existují však i další hypotézy, hlavně teorie historika Antonína Bočka, že vítězem nad Tatarsy je dávný zakladatel rodu Šternberků **ZDISLAV Z DIVIŠOVA**, od roku 1242 zvaný ze Šternberka. Právě on totiž nechává postavit hrad Šternberk i kostel Panny Marie v Olomouci, připisovaný často Jaroslavovi. „Těž udávání historiků, že vítěz nad Tatarsy v Praze zemřel a v kostele sv. Anežky na Starém Městě pohřben jest, shoduje se dobře s okolnostmi o smrti Zdislavově povědomými,“ tvrdí Boček. Další důkaz je prý možné dohledat v análech Olomouce, kde má být Zdislav v té době uveden jako vůdce zdejší posádky. Je tedy

hrdinou on a jeho zásluhy jsou připisovány neexistující osobě? Vyloučit se to nedá, ale historické souvislosti jsou ještě složitější. Četní historikové se totiž shodují, že tenkrát v Olomouci žádná bitva neproběhla! Došlo prý jen k drobným potyčkám, při nichž byl zabit či zajat jeden z vojenských vůdců. Tataři údajně hned po bitvě u Lehnice spěchají do Uher, kde se mají spojit s hlavním vojem, vedeným vůdcem Batuem. Ten se záhy vrací do Asie, protože dostal zprávu o smrti chána **OGOTAJE** (1186–1241) a chce se účastnit boje o trůn vládce Mongolské říše. Ale pokud je to pravda, jakou bitvu tedy letopisci popisují?

POPLETLI ZDISLAVA S JAROSLAVEM?

Dnešní historici se v poměrně obecné shodě domnívají, že v kronikách došlo ke smíšení dvou nesouvisejících událostí. V roce 1241 skutečně dochází k tatarskému vpádu – Tataři tehdy drancují Opavsko, ale pak se rychle přesouvají do Uher a až na malé konflikty se prý nic závažného nestane. Zato o několik let později, v červnu roku 1253, je Olomouc napadena uherským králem **BĚLOU IV.** (1206–1270), který má v armádě především Kumány, obyvatelé Asie, kteří se drží tradiční vizáže – nosí kníry, dlouhý cop, oblékají kaftany a hlavy zdobí na mongolský způsob špičatou plstěnou čapkou. „Je zřejmé, že autor *Dalimilovy kroniky* a po něm i další kronikáři (...) zaměnili Tatarsy-Mongoly s Kumány, což mělo za důsledek po staletí tradovaný omyl,“ uvádí **Mgr. Jiří ČELADNÍK** z Muzea v Blansku. Kronikáři zjevně Zdislava ze Šternberka, který 25. června 1253 bojoval s divokými Kumány, proměnili v Jaroslava ze Šternberka, jenž měl 25. června 1241 porazit Tatary – přestože tento Jaroslav zřejmě neexistoval a bitva se vůbec neuskutečnila. I když je možné, že Jaroslav ze Šternberka do pozdějších bitvy s Kumány opravdu zasáhl, ovšem jako druhorozený syn vůdce olomoucké posádky Zdislava ze Šternberka... Zatím jsou to jen historické domněnky. Podaří se někdy historikům s definitivní platností prokázat, co se tehdy u Olomouce vlastně stalo? **LENKA KABELÁČOVÁ**

královédvorský – literární památka, pocházející údajně ze 13. století, kde je Jaroslav ze Šternberka oslavován v básni *Jaroslav*. Avšak už tehdy se začínají vést spory nejen o pravosti rukopisu, ale také o existenci Jaroslava ze Šternberka! Není totiž zmiňován v žádných jiných dobových zdrojích. Jako by vůbec neexistoval... První jmenovité zmínky o jeho osobě se objevují až v 16. století v kronice proslulého „pábitel“, kronikáře **VÁCLAVA HÁJKA Z LIBOČAN**. Do té doby není v žádné z kronik uveden jménem. Nejstarší dobové analýzy, *Dalimilova kronika*, o událostech píše: „Také před Olomúcem se stávilu a tu Tateri králevice ztratichu. Jeho pěstúny Tateri zejmachu a před městem je zovázachu...“ O Jaroslavovi tu však není ani slovo! Ani kronikáři, známí jako Pokračovatelé Kosmy Pražského, se o vítězi boje s Mongoly nezmiňují a uvádějí jen, že jejich vůdce byl olomouckými zajat. **PŘIBÍK PULKAVA Z RADENINA** ve 14. století bitvu zcela vynechává a **ENEAS SILVIUS** (1405–1464) připisuje vítězství přímo králi Václavovi. Většina dalších kronikářů pak uvádí, že se o vítězství zasloužil jistý šlechtic ze Šternberka, ale upřesnění schází. Jaroslav se objevuje až u Hájka z Libočan. Že by si tuto postavu vymyslel?